

Politická geografie - Čtenářský deník č. 1

Téma: Nerovnoměrný rozvoj a politika rozvoje

GRAHAM P. CHAPMAN: The Green Revolution

a) stručný obsah článku

Článek začíná odkazem na Thomase Malthuse, který předpovídal, že počet obyvatel by mohl růst exponenciálně, ale zemědělská produkce aritmeticky (i z toho se objevovala celá řada mechanismů působících proti růstu). Po 200 letech je možné říci, že lidstvo jako celek nakonec exponenciálně rostlo díky zvyšování podílu zemědělské půdy a nárůstu produktivity zemědělství. Toto se však ve větší míře týkalo pouze zemí mírného pásu, Asii i Afriku zasáhlo několik hladomorů a boje socialistického a kapitalistického tábora o moc. Jeden tábor označil za problém výrobní vztahy, půdu dal do správy komunám či ji redistribuoval. Druhý systém se spolehl na technologie, mezi nimi také na křížení.

Držitel Nobelovy ceny Norman Borlaug tak vyvinul rostlinu, která měla větší plody a méně „odpadové části“. Objevily se však i nežádoucí účinky - větší náchylnost k nemocem a škůdcům, stejná výška „nových“ rostlin svým specifickým mikroklimatem přenos ještě více usnadňovala, produkty byly také méně chutné. Ve skutečnosti nová forma zemědělství vyžadovala vyšší vstupní náklady, přesto se výsledky dostavily (např. pěstování pšenice v Mexiku, Indii či Pákistánu). Rozvojové země často zaváděly svůj specifický systém spojený s novým křížením orientovaným na místní podmínky.

Společenský dopad byl dvojitý. Nové technologie se ukázaly vhodnějšími pro větší a bohatší farmy, menší spíše trpěly. Vytvořily se nové sezónní proudy migrace mezi městskými a venkovskými regiony. Přírodu poškozovaly úbytek původních druhů, větší závislost na hnojivech či redukce slámy na krmení zvířat. Nutně muselo dojít ke křížení starých a nových metod. Optimisté věří, že nový „věk biotechnologií a genetického modifikování“ přinese řešení mnoha problémů. Doufají především v druhy více odolné nemocem a škůdcům, menší používání chemikálií a lepší snášení sucha. Pesimisté však varují, že zisky ukořistí velké společnosti a ty malé a chudé ze zemí „třetího světa“ budou přehlédnuty. Nezbyvá než věřit, že dojde k začlenění Afriky do těchto změn, k příznivým dopadům na životní prostředí a všichni lidé budou mít, co jíst. Vždyť v lidské historii byly vždy společenské revoluce řízeny změnami v zemědělských systémech a naopak!

b) vlastní hodnocení, komentář

Za velmi přínosnou považuji u tohoto článku jeho vyváženost. Nejedná se ani o glorifikaci zelené revoluce, ani o její všestrannou kritiku. Autor uvádí jak přínosy těchto procesů, tak jejich negativa či dosud plně neprozkoumané stránky. Rovněž si myslím, že nic není černobílé a i na první pohled velmi solidně se jevící pokrok, čímž zelená revoluce byla (což dokazuje i Nobelova cena pro jednoho z představitelů), má své stinné, často netušené stránky. Dále souhlasím i s tím, že takovéto nedostatky by měly být postupně redukovány. Nemyslím si však, že vyloženě správným řešením je podpora přirozených biologických predátorů. Snadno se z vítaného likvidátora může stát po vyhubení jeho kořisti samotný škůdce, a to v přemnožené podobě.

Podobně mám výhrady k tomu, že by hlavním viníkem malé produkce některých plodin v rozvojových zemích bylo jejich vynechání či dosavadní malé zapojení do procesů zelené revoluce a zavádění nových technologií. Často je problémem jednostranná orientace států na exportní plodiny (do vyspělých zemích), pak už zbývá jen malé množství půdy na pěstování pro domácí obyvatelstvo. V článku mi také chybí více informací o dopadech geneticky modifikovaných plodin na lidské zdraví, případně zmínka o nejasnostech v této otázce, protože se podle mě jedná o jeden z hlavních argumentů odpůrců takového postupu.

Částečně si text protirečí v tvrzeních o zapojení rozvojových zemí do zelené revoluce a následných procesů. Na jedné straně na toto autor několikrát poukazuje, na druhé straně se však zabývá v několika odstavcích jejich dopady v Mexiku, Indii, Pákistánu a Číně.

c) 3 otázky

- 1, Vyřeší geneticky modifikované potraviny problém nedostatku potravin?
- 2, Známe opravdu všechny možné dopady geneticky modifikovaných plodin?
- 3, Profitoval ze zelené revoluce více rozvinutý nebo rozvojový svět?

HOLLY POOLE-KAVANA: 12 Myths about Hunger

a) stručný obsah článku

Autor se v článku snaží vyvrátit údajných 12 zažitých mýtů ohledně hladu. Podle jeho názoru je jejich rozkrytí důležitou součástí pochopení skutečných příčin hladu a tím pádem vytvoření efektivního postupu boje s ním.

- 1, Jídla na Zemi je dostatek k tomu, aby každý člověk mohl denně přijmout 3 200 kalorií. Problémem ale je statistika, která nezapočítává některé běžně konzumované potraviny, dále pak to, že mnoho lidí je natolik chudých, že si nemůže dostupné jídlo koupit a orientace některých zemí na jejich export.
- 2, Příroda není vina za hladomor. Člověk je naopak stále více zranitelný oproti silám, jenž sám vytvořil. Přírovnání - bezdomovec sice umrzl vlivem počasí, ale bezdomovcem se nestal kvůli počasí.
- 3, Vysoká hustota zalidnění nikde nevysvětluje hlad, existují lidnaté státy, v nichž hlad není přítomen. Důležitá je možnost dosáhnout na vlastnictví půdy, práci, vzdělání, zdravotnictví a zajištění ve stáří.
- 4, Rozhodnutí mezi životním prostředím a více potravinami není nevyhnutelné. Za možnosti lze pokládat samostatnost a udržitelnost, naopak špatným směrem je odlesňování a užívání pesticidů.
- 5, Zelená revoluce je jen částečným řešením. V některých zemích se sice zvýšila produkce, ale vzrostl i export, zatímco hlad trvá.
- 6, Systém velkých farem není efektivní. Naproti tomu drobnější farmáři se o svá políčka lépe postarají, čímž zvýší výnosy, a také se dokáží rychleji přizpůsobit novým podmínkám.
- 7, Pouze volná ruka trhu vše nevyřeší, to musí Klause bolet :) Každá ekonomika kombinuje trh se zásahy státu.
- 8, Stejně tak volný obchod. Většina lidí není schopna kupovat potraviny vypěstované v jejich zemi, a proto ti, co obchod kontrolují, začnou vyvážet. Hlad tak trvá nebo se zvyšuje.
- 9, I když jsou lidé příliš chudí, slabí a hladoví nepřestávají na celém světě bojovat za svá práva. Naši odpovědností je odstranit překážky často vytvořené „západním systémem“.
- 10, Pouhé zvyšování (americké) pomoci není řešení. Může totiž skončit jako zásobování pro armádu (a ne obyčejné lidi), navíc podkopává produkci v zemi příjemce.
- 11, Na jednu stranu chudoba Třetího světa přináší Západu levné výrobky a služby, na druhou je atraktivní pro společnosti ve smyslu ceny pracovní síly.
- 12, Neexistují žádné teoretické ani praktické důvody, proč by byla svoboda (občanská práva) neslučitelná s ukončením hladu.

b) vlastní hodnocení, komentář

Zaujal mě výběr 12 mýtů, o některých jsem nevěděl nebo jsem se na něj nedíval perspektivou popsanou v článku. Plně souhlasím s vyvrácením mýtů 7 a 8, ale stejně si myslím, že dnes většina odborníků uznává, že pouze volný trh a volný obchod nejsou možná a jistá kontrola státu (organizací) je nutná. Dále se ztotožňuji s odkrytím mýtů 9 a 12. Nevidím závažnější důvod, proč by obyvatelé v chudých zemích postižených hladem neměli za svá práva bojovat a nakonec jich také dosáhnout.

Zásadně nesouhlasím s porovnáním Bangladéše (lidnatý, hlad) a Nizozemí (vysoká hustota obyvatel, žádný hlad) při demystifikaci mýtu 3, protože se tyto země zcela liší ve stupni vývoje. Víceméně tento bod ani za mýtus nepovažuji, protože počet obyvatel světa stále roste, zvyšuje se životní úroveň a tím i množství zkonsumovaných potravin. Za bych také označil navrhované řešení u mýtu 10 v případě zahraniční pomoci, tedy odpuštění dluhů. Toto je podle mne možné pouze v případě, že země provede zásadní reformy, aby po případném umazání dluhu nezačal nabíhat nanovo (efektivita by byla nulová). V případě mýtu 1 pokládám za důležité také zmínit, že potraviny by mohlo sice být celosvětově dostatek, ale v rozvinutých zemích je běžná nadprodukce, míří sem proexportní plodiny (pocházející z chudších částí světa) a lidé jedí často doslova více než je zdravo, zatímco v rozvojových zemích je tomu přesně naopak. Tato asymetrie je jednou z příčin hladu. U mýtu 2 bych za viníka plně neoznačil ekonomiku, jenž nenabídla (jak autor uvádí) každému stejné příležitosti, protože ani nemůže vzhledem

k tomu, že právě produkce potravin je dosti závislá na přírodních podmínkách, které rozhodně nejsou všude totožné.

c) 3 otázky

- 1, Jak vymanit rozvojový svět z orientace na proexportní plodiny, aby mohli tamní zemědělci pěstovat běžné plodiny a nemít tak hlad?
- 2, Je lepší přebytky zemědělské produkce rozvinutého světa vyvážet nebo nějakým způsobem likvidovat?
- 3, Je pro řešení hladu na světě lepší systém tržního nebo regulovaného hospodářství?

DAVID SLATER: Trajectories of Development Theory: Capitalism, Socialism, and Beyond

a) stručný obsah článku

Autor ve svém příspěvku srovnává pohled kapitalismu a socialismu na rozvoj společnosti. Článek začíná polemikou nad známým výrokiem Francise Fukuyamy o „konci historie“ a upozorněním na stále více se globalizující svět. Zabývá se rovněž geopolitikou a znalostmi.

Kapitalismus neboli „západní pohled na svět“ je dělením na Západ a zbytek světa, na civilizovanou společnost a barbarské národy či na lidi s historií a bez ní. Západní společnost se obecně považuje za nadřazenou a má výrazné sklony k hegemonii, často hovoří až předurčení zachyceném ve frázi „manifest osudu“. Takovéto smýšlení vede k „pomoci jiným“, víceméně se však jedná o okupaci a vnucování svého systému. V případě amerického kontinentu, na který se autor zaměřuje, Spojené státy americké „dozívají“ na Střední a Jižní Ameriku (jako příklad lze uvést Kubu na přelomu 19. a 20. století. I po druhé světové válce přetrvávaly rozdíly mezi Severem a Jihem a nutně muselo docházet ke sporům a srážkám. Nejdříve se vyvinula modernizační teorie, která pronikla do řady oborů, a zahrnovala ekonomický růst, sociální instituce, politickou změnu a psychologické faktory. Působila především na Afriku, Asii a Latinskou Ameriku. V polovině 60. let však začalo docházet k výrazným změnám, americká nadvláda byla nabourávána zevnitř i zvenčí (národoosvobozenecká hnutí, válka ve Vietnamu, kubánská revoluce, sociální protesty v rámci USA). Modernizační teorii vystřídal tržní hospodářství (neoliberalismus), které se však také stalo po čase „novou formou diktátu“. Pracuje s pojmy strukturální změna, privatizace, deregulace nebo volný obchod. Od 80. let zesílila ekonomická liberalizace, v 90. letech následovalo spojení se sociálním kapitálem. Obě teorie mají sice své výhody a nevýhody (patrný je především rozdíl mezi vlivem soukromého a veřejného sektoru), sdílejí však jeden velmi důležitý prvek - víru v univerzální důležitost západního modelu rozvoje. A do budoucna se zdá, že se toto vědomí bude stále posilovat.

Socialismus staví na módech produkce, nerovné směně či třídním boji a vykořisťování. Jeho vliv stále slábne, zejména po skončení studené války a událostech roku 1989. Autor považuje za tři hlavní vzájemně provázané slabiny socialismu vyzdvihování přirozené role ekonomiky a potlačování významu jedinců, věčný třídní boj (teorie stále jen interpretuje nepříznivý výchozí stav) s upozaděním subjektivity a identity a neustálou přípravou na revoluci (přičemž její hlavní aktéři jsou těžce zařaditelní do třídních struktur, jednota společnosti je také dočasná, protože jejím hlavním cílem je svrhnutí současné vlády, ale neřeší, co dál). Příspěvek se také zabývá praktikami fungování marxismu v praxi (totalitní stát, vláda tvrdé ruky či nesnášenlivost USA) a specifickým postavením Kubu, jíž se relativně oproti jiným podobným režimům daří. Rozebírány jsou jak kubánské úspěchy (např. bezplatné zdravotnictví a vzdělání), tak i skryté problémy (odmítání jiných proudů v politickém systému).

V současné době se zdají čistý kapitalismus i čistý socialismus přežitými. Potřebné je více se zaměřit na rozvoj „třetího světa“ a dát prostor konstruktivní kritice. Diskuze se stává stále širší, výrazné ovlivnění přinesl feminismus. Jako přijatelné řešení se jeví zapojení Jihu a oprostít se od etnocentrismu západních civilizací.

b) vlastní hodnocení, komentář

Tento text byl pro mě na pochopení nejtěžší, nejspíš kvůli velké části abstrakce. Celkově na mě působil jako příspěvek psaný člověkem žijícím na Západě, který dobře zná realitu a slabiny západní civilizace, ale nemá přesné představy o socialismu v praxi, který se zásadně lišil od teoretické koncepce.

Souhlasím s odmítnutím Fukuyamova „konce historie“, protože se stále objevují nové a nové společenské problémy, jež musí lidstvo nutně řešit a tím pádem se i dále vyvíjet. Velmi mě oslovil pohled na rozvoj západní společnosti, kde autor poukazuje na některé nedostatky, které přezívají dodnes - především se jedná o pohled na méně rozvinuté státy jako na „barbary“, kterým je nutné pomoci, a to tím způsobem, že jim importujeme náš společenský systém jako pro ně nejvhodnější. Další zajímavou částí je i výčet rozdílů mezi modernizační teorií a tržním hospodářstvím (neoliberalismem), především ve smyslu podílu role veřejného a soukromého sektoru. Osobně jsem pro střední cestu - volný a svobodný trh, do nějž však může zasahovat státní složka ve prospěch slabších a ohrožených skupin obyvatel, dále v případě tlumení nežádoucím účinků a při směřování k vytyčenému cíli.

Část ohledně socialismu nehodnotím jako příliš dobrou. Jednak je příliš složitě napsána a jednak, jak jsem již uvedl, se spíše zabývá teoretickou rovinou, která však nebyla nikdy v praxi plně uplatněna. Také pohled na Kubu považuji za nedostatečně vyvážený, protože vyznívá víceméně kladně. Kubánské revoluci a režimu se sice podařilo několik úspěchů, ale z dlouhodobého hlediska neudržitelných vzhledem ke světové izolaci, zhoršující se hospodářské situaci a brzdění pokroku, které se stává stále více očividnějším.

Plně souhlasím s nutností otevřít debatu novým myšlenkám a pohledům, přičemž je zapotřebí přizvat chudší a rozvojové země jako rovnocenné partnery, díky nimž může dojít k vzájemnému obohacení obou stran. Z mého idealistického a patrně příliš optimistického řešení „mě vrací na zem“ dodnes patrná tendence velebit západní společnost a vydávat ji za vzor, což je také v příspěvku zmíněno.

c) 3 otázky

- 1, Je kubánská revoluce a kubánský režim opravdu tak zářným příkladem?
- 2, Co by mohlo zásadně změnit názor západního světa, že je „ten lepší“?
- 3, Bude skutečně někdy dosaženo „konce historie“ podle Fukuyamových představ?

PETER BUNYARD: Tehri: A Catastrophic Dam in the Himalayas

a) stručný obsah článku

Text pojednává o plánované stavbě přehrady v Himalájích, kvůli níž by muselo být přemístěno více než 85 000 venkovanů, kteří v oblasti žijí po staletí a využívají okolní krajinu ke svým aktivitám. Poměrně idylická oblast má být zaplavena, protože toto řešení považují politici a plánovači za nejprínosnější (vyřeší se nedostatek vody i elektřiny). Zásadní překážkou k uskutečnění vize jsou již zmiňovaní místní obyvatelé, kteří se proti výstavbě vodního díla postavili.

V nedávné době přitom došlo k dramatickým změnám způsobeným lidskou činností, především se jedná o odlesnění. Řeka se v posledních letech výrazně zahloubila a vodní hladina ostře kolísá mezi obdobím monzunů a obdobím sucha. Zalesněné svahy se změnilly v denudované a neúrodné, s erozními rýhami kvůli rozsáhlé těžbě, vůči níž nikdo neprotestoval. Výrazně se snížily výnosy a vesnice tak nejsou soběstačné. Řada mužů musí vyrážet na sezónní práce do města a vydělané peníze jsou utráceny za zboží a služby mimo vesnice. Lidé také postupně ztratili či zapomněli sounáležitost s prostředím, kulturou a tradicemi, stejně tak si neuvědomovali význam lesů (zvyšování úrodnosti, zadržování dešťové vody), když přihlíželi jejich kácení. Odstranění podle legend posvátných dubů (a taky jalovců) narušilo kompaktnost svahů a dochází k častému řízení kusů svahu, což představuje značné nebezpečí, které si již vybralo i daň v podobě lidských životů.

Text také přináší několik pověstí ohledně bohů, ale také panovníků (například o králi, který si uvědomil nepříznivé dopady ničení lesních porostů). Někteří předchůdci dnešních obyvatel přitom byli ochotni obětovat za zachování stromů i život. Dnes zesláblý dobytek víceméně přežívá a klesá tak i přirozený způsob hnojení půdy. Ženy, které ve vesnicích zůstávají (zatímco muži odcházejí pracovat do měst) těžce pracují. Musí nosit vodu od pramenů, starat se o děti, připravovat jídlo a shánět palivové dříví, za kterým se často vydávají na dlouhé a vyčerpávající cesty.

Přes všechna výše popsaná negativa místní odejít nechtějí a naopak žádají vládní pomoc. Podle autora článku musí nesmyslnost projektu a jeho dopady rozpoznat každý člověk se základním environmentálním smyslem. Bojovníci proti přehradě se musejí bránit nařčením z environmentálního terorismu, pořádají veřejné protesty a někteří drží i hladovky. I díky těmto formám protestů se někteří

z nich domohli krátkodobých přerušení výstavby a slibů politiků, že budou zpracovány nezávislé analýzy hodnotí potřebnost přehrady a její skutečné dopady. Otázkou však zůstává, na jak dlouho se podařilo stavbu oddálit a zda jsou sliby naplňovány.

b) vlastní hodnocení, komentář

Minimálně z počátku vyznívá článek velmi jednostranně. První odstavec popisuje idylickou krajinu himalájských vrchů, zatímco v dalších je vykreslena katastrofální stavba přehrady, která ji má zničit. Postupně se však ukazuje, že všechno zase tak jednoduché není. Krajina, která má být zatopena, trpí celou řadou problémů způsobených lidskou činností, které navíc život místních obyvatel výrazně ztěžují. Proto jsem si musel po celou dobu překládání článku, a že to byla dlouhá doba :), klást otázky, proč se nechtějí přestěhovat a jestli by to opravdu byla tak velká katastrofa.

Nakonec ve mně převážil názor, že by se měla dát místním ještě šance a gigantická stavba vyřešit několika menšími nádržemi, jak je navrhováno v textu. Nedostatkem příspěvku je absence dalších možných řešení, pokud tedy nějaká další možná jsou. Dotčení obyvatelé si uvědomili význam lesů pro životní prostředí a své životy, stejně tak nutnost se o tyto části krajiny starat. Dokázali rovněž vytvořit odpor proti stavbě a obnovit soudržnost komunity. Stejně tak mě však napadá i myšlenka, zda by po případném odeznění hrozby uskutečnili své proklamované vize a nevrátili se po určité formě pomoci k devastujícímu způsobu hospodaření. Z článku také jasně nevyplývá, jak měrou sdílejí vesničané vize několika jednotlivců, kteří proti stavbě nejaktivněji protestují.

Zajímavý nebo spíše bohužel typický je i přístup vládních úřadů, které po hlasitých protestech stavbu na určitou chvíli pozastaví (či to alespoň tvrdí) a po odeznění pozornosti dále pokračují v naplňování cíle. Pro dokreslení celého případu je nutné poznamenat, že v současnou chvíli již přehrada stojí a všechny protesty byly bezvýznamné. Přínosné by bylo rozšířit příspěvek o současný osud tamějších obyvatel - kam byli přesunuti, zda jim byly vyplaceny určité kompenzace a jestli se cítí se svým současným stavem spokojeni.

c) 3 otázky

- 1, Není lepší takto zdevastované území zaplavit?
- 2, Co se přesně stalo s místními obyvateli, kteří byli kvůli stavbě přesunuti?
- 3, Uvědomuje si dřívější lidské negativní zásahy do přírody většina tamních obyvatel nebo jen někteří?